Buğrahan Fertellioğlu, *Jurisfiction Matrix ve Özel Mahkemeler*, C.10 S.2, Ağustos-2025, ss. 199-202.

JURISFICTION

MATRİX VE ÖZEL MAHKEMELER

Buğrahan Fertellioğlu[*]

Bir gün "sinema ve hukuk" başlığı altında tasnif edilebilecek bir yazı yazacağımı asla düşünmezdim. Hele de Matrix'le ilgili yazacağım aklımın ucundan bile geçmezdi. Fakat hukuki gerçeklik bir tür bilim kurguya döndüğünde elden daha fazlası gelmiyor. Here we are...

Matrix'de en ilgi çekici bulduğum şeylerin başında ajanların sistem içindeki konumlandırılışı geliyor. Burada ilkin ajanlar ve diğer güvenlik güçleri arasındaki ilişkiye bakmak gerek. Matrix'de işlenen suçlar, tıpkı gerçek dünyada olduğu gibi kural olarak bu işe özgülenmiş kamusal kurumlar tarafından soruşturulup kovuşturulurlar. Filmin ilk sahnesinde Trinity'nin peşinde bir grup polis görürüz. Tehlikeli bir hackerin peşinde olan bu ekip her zaman olduğu gibi görevlerini yerine getirip şüpheliyi yakalamak için oradadırlar. Şüpheliler ve polisler, her şey bizim dünyamıza yakın görünmektedir. Fakat tam bu noktada ilgi çekici bir şey olur. İleride ajan olduklarını öğreneceğimiz birkaç siyah giyen adam olay yerine gelip dosyayı yerel polisten devralmak istediklerini söyler. Zira olay normal polis biriminin görev alanını aşar niteliktedir. Her ne kadar polis amiri kendinden emin bir şekilde durumun kontrol altında olduğunu söyleyip ajan Smith'in yetki aşımı imasına küfürlü ve şakalı bir şekilde cevap verse de biraz sonra Trinity'nin polis memurlarını bir bir etkisiz hale getirdiğini görürüz. Ajanlar haklıdır, mevzu derin işler karışıktır.

Buraya kadar gördüğümüz kurgu çok da yabancı olmadığımız bir modern güvenlik aygıtının simülasyonuna benzemektedir. Normal suçlar ve suçlular için normal kolluk, özel suçlar ve özel suçlular için ise özel kolluk. Filmin devamında Mr. Anderson'un ajanlar tarafından ele geçirilmesinden sonra bu özel suçlar için özel bir soruşturma rejiminin de mevcut olduğunu görürüz. Telefon hakkınızı kullanmak istediğiniz de fiziksel olarak konuşamaz hale getirilebilirsiniz, hatta vücudunuza isteminiz dışında takip cihazları bile yerleştirilebilir. Bu aşamada da hala daha çok da yabancı bir resimle karşı karşıya olmadığımızı düşünüyorum. Güvenlik

[*] Freie Universität Berlin Hukuk Fakültesi doktora öğrencisi: bfertelli@gmail.com

politikaları ve ceza adalet sistemlerinin son 40 yıl içindeki evrimini az çok gözlemleyen herkes burada tasvir edilmeye çalışılan şeyin terörle mücadele kavramıyla bağlantılı olduğunu kolaylıkla tespit edebilir. Özel yetkili mahkemeler, terörle mücadele için uzmanlaşmış askeri ve idari kolluk birimleri, istihbarat örgütleri ve bunların terörle mücadele kapsamındaki faaliyetlerini legalize eden özel kanunlar...

Bu saydıklarımın hiçbiri Matrix'in çekildiği dünyanın siyasal iklimine yabancı değildirler. Bu bakımdan yazarların çizdiği dünyanın yaşadıkları dünyadan beslendiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Mevzu bahis Matrix'in bekasına yönelik tehditlerse ajanlar göreve çağrılırlar. Matrix içi küçük suçlar ya da halk deyişiyle 'adi suçlar' normal kolluğa bırakılabilir. Fakat mesele burada bitmemektedir. Ajanların kurgulanış şeklindeki bir başka detay bana göre onların sunuluş biçimini günümüz hukuku bakımından çok daha ilgi çekici kılıyor.

Matrix ajanları bedensiz olarak tasarlanmışlardır. İstedikleri her an istedikleri herkes olma becerisine sahiptiler. Bu nitelik onları belirli, bedenli, sınırlı olmanın getirdiği tüm dezavantajlardan azade eder. Fiziksel olarak bir yerde bulunmak onları çok uzaktaki bir olaya müdahale etmekten alı koymaz. Orada o anda birinin bulunması, ajanların o kişinin bedenine geçmesi için yeterlidir. Aynı nedenle bir ajanı öldürmek de pratik olarak imkansızdır. Zira onu öldürdüğünüzü sanarken o çoktan bir başka bedene doğru yola koyulmuştur. Bedensizlik, ya da 'sınırsız/belirsiz bedenlilik' fikri etrafında kurulan bu kurgu terörle mücadelenin çok daha modern bir formuna işaret eder. Burada bedenli bir özel mahkeme ya da savcılık söz konusu değildir. Her mahkeme ya da her savcılık, söz konusu devletin düzenini korumak olduğunda anında 'özel' hale gelir. Devleti korumak ya da terörle mücadele etmek münhasıran onun sınırlı varoluşuna hasredilmemiştir. Normal zamanlarda normal hukuku uygular. Bu bakımdan hukuk aleminin sıradan bir parçasıdır. Kendi alanında görece özerk bir şekilde hareket eder. Tipik yargıç güvencelerinden yararlanır. Kanunun diliyle konuşacak olursak kararı pozitif hukukla vicdani kanaatinin toplamından ibarettir. Kanunun nesnelliği onun öznelliği ile birleşip karara dönüşür. Normal durumun, normal hukukunu uygulayan normal bir kamu görevlisidir. Fakat ne zamanki Matrix'in bekası tehdit altına girer ve bu tehdit bir şekilde bu normal görevlinin yetki alanına düşer, işte o zaman bu tekil olaya mahsus bir şekilde özelleşmesi beklenir. Tam olarak bu noktada klasik anlamda özel yargılama rejimlerinin görece belirli alanından ayrılırız. Klasik özel yargılama rejimleri ve terörle mücadele için geçerli olan 'özel durum>özel hukuk>özel mahkeme' denklemi yerini 'özel durum>kağıt üzerinde

genel fakat yorumlanış biçimi itibariyle özel hukuk>kural olarak genel fakat bu tekil durum itibariyle özel mahkeme> denklemine bırakmıştır.

Burada çizildiği haliyle ajanların bedenlerarasılığı, özel mahkeme ve özel yetkili savcılıkların kaldırıldığı klasik sonrası dönemin terörle mücadele hukuki mekanizmaları için çok fazla şey söylemektedir. Bedenlerarasılığın getirdiği sınırsızlık her mahkemeyi potansiyel bir özel mahkemeye, uygulanacak her normu potansiyel bir özel hukuka dönüştürmüştür. Artık özel de olsa, nerede kime karşı hangi hukuku uygulayacağını bildiğimiz rejimin bir ileri fazındayızdır. Bugün burada normal hukuku normal bir durum için normal şekilde uygulayan bir mahkeme ya da savcı, yarın özel bir durumda normal hukuku özel şekilde yorumlayacak ve ertesi gün tekrar normale yani genel mahkeme olma haline geri dönebilecektir. Bu durum her şeyden önce özel mahkemeler döneminde sıklıkla gündemde olan ve hakkının ihlal edildiğini düşünen taraflarca öne sürülen 'doğal yargıç' ilkesi ile de hususi bir ilişkiye sahiptir. Mahkemeler doğal yargıç ilkesine uygun olarak kurulmuş genel mahkemeler gibi görünmektedirler. Normal durumlar dahilinde kalarak ürettikleri içtihat yürürlükteki hukukla belirli bir koşutluk içindedir. Fakat tekil durumlarda bir anda bu pratikten sapmakta ve Matrix'i korumak namına hukukun değil durumun gereğini yapabilmektedirler. Tehlike savuşturulduğunda ise kendi normal pratiklerine dönmektedirler.

Bu yeni tür bedensiz-bedenlilik ya da genel görünümlü özellik sadece özel durumlarla mücadeleyi çok daha yaygın ve mobil bir hale getirmekle kalmamakta aynı zamanda ortaya çıkan özel durumlara mahsus özel hukuku izi sürülemez hale getirmektedir. Klasik anlamda terörle mücadele rejimlerinde özel kanunları uyguladıkları için sistematik olarak hak ihlaline neden olan özel mahkemelerin yerini, genel kanunları istisnai şekilde hak ihlaline yol açacak biçimde yorumlayan genel mahkemeler almıştır. Eski rejimde sistematik hukuka aykırılıklar olarak görülen haller yeni rejimde küçük sapmalar olarak ortaya çıkar. Bir an durup burada ne oluyor diye baktığınızda elinizde normal bir mahkemeden fazlası olmaz. Özel durum geçtiği için ajanımız çoktan bedeni terk etmiştir.

Bu tür bir yazıyı hukuki örneklerle uzatmak istemem fakat şöyle bir durum düşünülebilir: Filanca mahkeme, hakaret davalarında normal şartlarda maddi ve usuli ceza kanunları, anayasa ve uluslararası sözleşmelerdeki çerçeveler ve yüksek mahkame kararlarına dikkat ederek karar veriyor. Buna karşın aynı mahkeme söz konusu belirli ifadeler, belirli kişiler ve kurumlar olduğunda yaygın içtihadından sapıp aynı hukuku özel duruma göre biricik şekilde uyguluyor. Ertesi gün ise-bir

sonraki özel duruma kadar kendi rutinine geri dönüyor. Profesyonel hukuk mesleği icra eden hemen herkesin gözünün önüne bir şeyler geliyor olmalı.

Hukukçular metinlerini öneri ya da öngörü ile bitirmeyi severler. Benim ne bir önerim ne de sağlam bir öngörüm var. Fakat sanırım şu söylenebilir: Bu yeni tür genel/müstakbel özel yargılama rejimlerinde adli kadroların teşekkülü ve politik baskı önemli belirleyenler olarak işliyor. Fakat toplumsal tarih bize şunu söyler ki, tüm bu belirleyenler belirli bir süre boyunca belirli bir yoğunlukta uygulandıktan sonra dışsal baskılardan ziyade ahlaki pozisyonlara dönüşürler. Bu gerçekleştiğinde genelden özele geçiş hali stratejik olmaktan çıkıp kelimenin gerçek anlamıyla ideolojik hale gelir. Ben bu faza henüz geçilmediğini düşünüyorum. Ama çok da uzak değiliz sanki. Filmi yakın zamanda tekrar izledim. Sonu pek hoşuma gitmedi.